

ПРОЛОГ

Ви, безперечно, бачили коли-небудь уночі, як хаотично літає нетля, велика чи мала, приваблена світлом ліхтаря. З бідолашним нічним метеликом можуть статися дві речі: або він летить геть, коли якийсь рух відвертає його увагу, і рятує своє життя, або наближається до ліхтаря й починає, опанований шаленством, кружляти по гвинтовій траєкторії, прискорюється, дедалі ближче підлітаючи до лампочки або полум'я, а торкнувшись їх, одразу підсмажується. Це своєрідна самопожертва богові вогню. Якщо світло походить від лампи або має скло, яке захищає його, нетля завзято летить до них, не думаючи ні про небезпеку, ні про жертву. І долучається до своїх родичів, які мали ту саму думку й кружляють у пожадливому контрдансі навколо ліхтаря. Аж поки котрась ящірка з тих лагідних і тихих, що сидять на сторожі на стінах коло ліхтаря згідно з давніми угодами, які не підлягають обговоренням, розкриває пащу й ковтає нетлю, приваблену мрією про світло. Ці мисливські угіддя навколо ліхтаря на стіні — парафія, яку ящірка має поділяти з іншими колегами, що теж розкрили переваги

полювання з засідки замість утомливої біганини по стінах будинку і запізненого підходу до якої-небудь поживної тваринки. Якщо ящірці щастить, наприкінці сезону вона може вдвічі збільшити свій розмір і вагу. А присутність нетель не зменшиться жодного дня, — нехай благословенний буде Господь, — невідомо, звідки береться так багато нетель, приваблених світлом. Тож гаразд; у розповіді, яку хочу подати вам, я думав, що буду ящіркою (тихою і лагідною), а виявилось, що ні, я був сірим нічним метеликом, привабленим ясным світлом, я не знав про небезпеки, які збільшуються коло ліхтарів, і про страхітливу вбивчу ефективність випроміненого світла, нехай навіть вогника смиренної свічки.

Так, ця розповідь про мене. А водночас і про інших людей. Ох, і звіть мене Ізмаїлом. Еге ж, Ізмаїлом, я прочитав добре. Так, як Ізмаїла з «Мобі Діка». Яка нудьга... Атож, таке казали всі. Але я з тим не маю нічого спільного, тут я можу запрягтися. Проте мені здається, що не слід.

Ізмаїл народився найхолоднішого дня року. Була середа, а нечисленні люди, які ще ходили по вулиці о восьмій годині вечора, прагнули тільки якнайшвидше дійти до якогось притулку. Найхолоднішого дня року, а може, й цілого десятиліття. Батько Ізмаїла був флейтистом у муніципальному оркестрі й професійним копіїстом партитур і партій для різних оркестрів.

Подейкували, що Рампаль¹ дав йому завдання скопіювати десь пів сотні партій свого найпопулярнішого репертуару і завдяки цьому настав період економічного розквіту. Подейкували, бо ніхто б не зміг запрягтися на Біблії. Коли Ізмаїлу виповнилося десять років, батько й далі був флейтистом і копіїстом. Одного дня він посадив Ізмаїла перед собою і сказав йому: сину мій, ти маєш знати, що народився з холоду і через холод, який панував надворі, твоя бідолашна мати і моя дружина захворіла на пневмонію, що невдовзі спровадила її на небеса. Через твою провину.

— Але ж, тату... Що я знав?

— Не треба щось знати, — заявив батько сентенційним тоном, який сповнював його чуття власного значення, — щоб бути винним у нещастях інших людей.

Хлопчик якийсь час міркував, мало не плачучи і думаючи з такою силою, що можна було чути, як ворущаться його мозкові коліщатка. А потім сказав, що, тату, мама ж не могла померти від холоду.

— Тут ти маєш слухність: померла не від холоду. Але була хвора.

— І, коли померла, я вже мав дев'ять років.

— Дев'ять років?

— Це сталося торік.

— Торік?

— Так.

¹ Жан-П'єр Рампаль (1922—2000) — французький флейтист. Примітки, позначені цифрами, належать перекладачеві.

— Хай там як, але, відколи ти народився, була така хвороблива, що однаково померла. Тож не май сумнівів: це твоя провина.

Десятирічний хлопчик не міг зметикувати, збожеволів його батько чи ні. Відчув лише біль і заплакав. Батько натомість тільки буркнув: отакої, ти на додачу ще й рюмсати зібрався. Що скаже твоя сусідка?

— Нехай каже, що хоче.

То була брехня, бо Ізмаїл страшенно засоромився б, якби Лео побачила або почула, що він плаче.

Після цієї розмови сімейне життя стало дуже неспокійним. Минули місяці та роки, і одного дня батько скалічив сам собі вказівний палець правої руки, це позбавило його змоги грати на флейті, а зрештою перешкодило й писати партитури, і він заявив лікарю, що вчинив так тому, що йому остогидла та робота і він хотів відпочити. Наполовину натякнув, що винен син, бо не прибрав ножі з дому. Перш ніж запроторювати батька до божевільні, вирішили перевірити, чи якась цілком відмінна робота допоможе чоловікові відновити психічну рівновагу. Одному надміру ясному розуму спало на думку, що праця на бензоколонці, яка не спонукатиме до роздумів, — найкращий спосіб урівноважити батькову психіку. Одного дня, коли Ізмаїл із цікавістю переживав появу волосся на всьому тілі і втрату контролю над голосом, бо ж несподівано пускав півня, і це страшенно пригнічувало, — адже, повнячись щодня більшого захвату перед Лео, хло-

пець боявся, що дівчинка почує, — він надумав прийти на бензоколонку, і, коли батько заправив спраглого пошарпаного «Форда», якого, здається, не хотів доручати нікому іншому, і, ще з пістолетом у руці, стелнув плечима, бо ж син нічого не казав, і запитав сам: якого біса ти тут, а не в школі?

— То була не моя провина?

— Про що ти верзеш тепер?

— Про смерть матері. Не про твій порізаний палець.

— Ну, я не казав, що...

— Ще й як казав. У тебе манія щодо мене.

— Пішов ти під три чорти!

— Як хочеш, — сказав син і не ворухнувся.

— Ага, а тепер ти хочеш удавати чемного?

— Тату...

— Іди в школу, а то обіллю тебе бензином. Тоді побачиш, як побіжиш.

— Тату...

Батько направив на сина пістолет і спрямував на нього струмінь бензину, тож хлопець був змушений притьмом заховатися за лискучим «Стромбергом», що заїхав тієї миті на бензоколонку. Ізмаїл утік, не озираючись, а коли, вже ввечері, поблукавши наполовину в сльозах по місту, повернувся додому, побачив там дуже люб'язну жіночку, яка запитала його, чи він Ізмаїл, і хлопець відповів, що так. І тоді вона повідомила, мовляв, виявляється, твій батько...

— Що з ним сталося?

— Ми поклали його до лікарні.
 — Він божевільний. Дурний, як коза.
 — Не кажи таких слів. Він хворий.
 — Хворий на божевілля. Він хотів спалити мене живцем.

— Ми знаємо про це. Тепер він на лікуванні, а нам із тобою треба поговорити.

— Про що?
 — Що нам робити з тобою. Отже, ми маємо...
 — Що ви хочете сказати?
 — Хлопче... Що ти не можеш жити сам.
 — Уже два роки, як я купую харчі й готую собі їсти щодня.

— А де береш гроші?
 — Батько кладе їх у банку, де раніше був цукор.
 — А тепер ми завеземо тебе туди, де тобі даватимуть усе готове.

— Я не хочу йти до в'язниці. Божевільний мій батько.

— Ні-ні, любий, — засміялася дуже люб'язна жінка. — Про в'язницю не йдеться. Ти житимеш у квартирі з іншими хлопцями і вихователем.

— Нізащо.

Цього самого вечора Ізмаїла представили чотирьом байдужим товаришам по квартирі й вихователю, якого звали Алексом. Гаразд?

У кімнаті, яку призначили Ізмаїлу, стояло два ліжка. Друге ліжко займав один з нових байдужих товаришів, його звали Сімо, він, як видно, цілісінький

день читав і, здається, довгеньку годину не помічав, що йому накинули товариша по кімнаті.

— Привіт! — утретє озвався Ізмаїл.

Сімо нарешті відірвав очі від книжки й дуже довго мовчки дивився на нього. Після вивчення вставив закладку в книжку, згорнув її і привітався.

Наступного дня Сімо розповів Ізмаїлу, що його батько-мати сидять у в'язниці внаслідок різних надуманих причин. А з тобою що сталося?

— Мати померла. Від холоду. Дуже давно.

— Хай йому грець! А батько?

* * *

Минуло кілька днів, і Ізмаїл, прийшовши зі школи, пообідавши і вдаючи, ніби виконує домашні завдання, запитав Сімо, чому він так багато читає.

— Бо мені подобається.

— І це приклад, який можна наслідувати всім, вам не здається? — сказав вихователю, розкладаючи з сумок продукти на пів тижня.

— Який зануда! — проказав рудий, майже білий хлопець, про якого в квартирі ходили чутки, ніби його зловили під час потаємної гри в покер. Адже насправді жоден із пансіонерів не знав, унаслідок яких конкретних причин у квартирі Алекса перебували решта товаришів. Кожен казав якісь ухильні фрази і стерігся ставити запитання, коли помітив, що відповідати на них неприємно.